

Sygn. akt III USKP 17/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 stycznia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Halina Kiriło

w sprawie z odwołania A. M.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w J.

o emeryturę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 14 stycznia 2021 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 19 czerwca 2019 r., sygn. akt III AUa
(...),

**1. uchyla zaskarżony wyrok i zmienia poprzedzający go wyrok
Sądu Okręgowego w K. z 5 marca 2018 r., sygn. akt IV U (...) w
ten sposób, że oddala odwołanie A. M. od decyzji Zakładu
Ubezpieczeń Społecznych z 10 października 2016 r., znak (...),**

**2. nie obciąża odwołującego się kosztami zastępstwa
procesowego organu rentowego w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Decyzją z 10 października 2016 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w J. (organ rentowy) odmówił A. M. (wnioskodawca) prawa do emerytury. Organ rentowy stwierdził, że wnioskodawca nie wykazał wymaganego 15-letniego okresu pracy w szczególnych warunkach wykonywanej stałe i w pełnym wymiarze czasu pracy.

Wnioskodawca zaskarżył powyższą decyzję organu rentowego odwołaniem.

Wyrokiem z 20 grudnia 2016 r., IV U (...), Sąd Okręgowy w K. zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał wnioskodawcy prawo do emerytury w obniżonym wieku z tytułu pracy w szczególnych warunkach.

Sąd Okręgowy ustalił w oparciu o zeznania wnioskodawcy i jego akta osobowe, że w okresie od 1 kwietnia 1973 r. do 30 czerwca 1982 r. (przez 6 lat, 8 miesięcy i 29 dni) pracy w Spółdzielni K. w Z. z siedzibą w B. na stanowisku kierowcy ciągnika wnioskodawca wykonywał pracę w warunkach szczególnych (Dział VIII poz. 3 Wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze – Dz.U. Nr 8 poz. 43 ze zm., dalej jako rozporządzenie z 7 lutego 1983 r.). Do stażu pracy w szczególnych warunkach Sąd Okręgowy zakwalifikował także okres zatrudnienia w Zakładach P. w B. w okresach: od 1 lipca 1982 r. do 1 grudnia 1985 r. i od 1 kwietnia 1986 r. do 30 listopada 1992 r. (z wyłączeniem okresów pracy na stanowisku dozorca- palacza i dozorca) w wymiarze 10 lat i 1 miesiąca. Sąd pierwszej instancji wskazał, że wnioskodawca jako kierowca ciągnika wykonywał prace transportowe jak i prace polowe.

Na skutek apelacji wniesionej od powyższego wyroku przez organ rentowy, Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z 18 października 2016 r., III AUa (...), uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania przez Sąd Okręgowy. Sąd Apelacyjny stwierdził, że w sprawie nie zostały wyjaśnione wszystkie okoliczności faktyczne związane z charakterem zatrudnienia odwołującego się, w szczególności w aspekcie porównania stopnia uciążliwości i szkodliwości dla zdrowia jego pracy jako kierowcy ciągnika przy pracach polowych z pracą kierowcy ciągnika w transporcie.

Wyrokiem z 5 marca 2018 r., IV U (...), Sąd Okręgowy po ponownym rozpoznaniu sprawy potwierdził prawo wnioskodawcy do emerytury w obniżonym wieku. Sąd pierwszej instancji uzupełnił materiał dowodowy o zeznania świadków i ustalił, że wnioskodawca w okresie zatrudnienia w Spółdzielni K. w Z. i następnie w Zakładach P. w B. stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywał pracę kierowcy ciągnika przy pracach polowych (związanych z zasiewem, orką, koszeniem itp.) jak i transportowych, które dotyczyły przewozu różnego rodzaju materiałów w związku z usługami świadczonymi na rzecz między innymi Rejonu Dróg Publicznych w S., Garbarni w R. czy A. w S., jak też transportu wewnątrzzakładowego.

W wyniku poczynionych ustaleń Sąd Okręgowy uznał cały sporny okres zatrudnienia wnioskodawcy na stanowisku kierowcy ciągnika w łącznym wymiarze 16 lat, 9 miesięcy i 29 dni, jako pracę w warunkach szczególnych.

Apelację od powyższego wyroku Sądu Okręgowego wniósł organ rentowy.

Wyrokiem z 19 czerwca 2019 r., III AUa (...), Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację.

Sąd Apelacyjny uznał za trafne ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego w zakresie co najmniej tożsamego, jak nie większego, stopnia uciążliwości i szkodliwości dla zdrowia prac wykonywanych przez wnioskodawcę jako kierowcę ciągnika przy pracach polowych, od wykonywanych przez niego przy usługach transportowych ciągnikiem. Sąd drugiej instancji zgodził się z uznaniem przez Sąd pierwszej instancji całego spornego okresu zatrudnienia wnioskodawcy w Spółdzielni K. w Z. z siedzibą w B. i w Zakładach P. w B. za pracę w warunkach szczególnych wymienioną w Dziale VIII poz. 3 Wykazu A stanowiącego załącznik do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. Sąd drugiej instancji uwzględnił treść opinii biegłych z zakresu BHP i transportu, wskazując, że wydawane zostały w innej sprawie Sądu Okręgowego w P. (III U (...)), ale tożsamej rodzajowo, a w aspekcie omawianego porównania stopnia uciążliwości i szkodliwości dla zdrowia prac kierowcy ciągnika przy pracach polowych z pracą kierowcy ciągnika w transporcie, wyrażają zgodny pogląd o dalece większym narażeniu na szkodliwe czynniki kierowcy ciągnika przy pracach polowych niż kierowcy ciągnika w transporcie.

Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, że odwołujący się wykonywał pracę kierowcy ciągnika pod rządami trzech różnych przepisów wykonawczych (rozporządzeń) normujących kwalifikację prac w warunkach szczególnych. W obowiązującym do 31 grudnia 1979 r. rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 10 września 1956 r. w sprawie zaliczania pracowników do kategorii zatrudnienia (Dz.U. Nr 39, poz.176 ze zm.) uwzględniano wprost prace traktorzystów (Dział XVII rolnictwo i leśnictwo, poz.1). Stosownie zaś do treści § 9 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 4 maja 1979 r. w sprawie pierwszej kategorii zatrudnienia (Dz.U. Nr 13, poz. 86) pracownicy, którzy z tytułu zaliczenia ich pracy do pierwszej kategorii zatrudnienia nabyli uprawnienia na podstawie przepisów obowiązujących przed dniem wejścia w życie rozporządzenia, zachowują te uprawnienia. Identyczne brzmienie (w § 19) przewiduje też obowiązujące rozporządzenie z 7 lutego 1983 r. Zagwarantowanie zachowania dotychczasowych uprawnień rozszerza katalog prac wykonywanych w szczególnych warunkach, o których mowa w § 4, na prace dotychczas zaliczone do pierwszej kategorii zatrudnienia, zwłaszcza w razie ustalenia przeniesienia ich do nowego wykazu branżowego (z rolnictwa do transportu).

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł organ rentowy, zaskarżając go w całości i wnosząc o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy temu sądowi do ponownego rozpoznania ewentualnie zmianę wyroku Sądu Okręgowego i oddalenie odwołania.

Organ rentowy zarzucił naruszenie: art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 887 ze zm., dalej jako ustawa emerytalna) w związku z § 4 ust. 1 i § 2 ust. 1 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. w związku z Wykazem A, Dział VIII, poz. 3 zawartym w załączniku do tego rozporządzenia, przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że praca kierowcy ciągnika jest pracą w szczególnych warunkach także wówczas, gdy była ona wykonywana jako praca polowa, przy jednoczesnym rozstrzygnięciu przez Sąd Apelacyjny, iż czynniki szkodliwe i uciążliwe charakterystyczne dla kierowców ciągników wykonujących prace polowe, są zbieżne z czynnikami szkodliwymi i uciążliwymi występującymi w transporcie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna organu rentowego okazała się zasadna w stopniu uprawniającym Sąd Najwyższy do wydania orzeczenia reformatoryjnego.

Dotychczasowe orzecznictwo Sądu Najwyższego w zakresie kwalifikowania prac kierowców ciągników jako prac w warunkach szczególnych zostało podsumowane w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 8 sierpnia 2019 r., III UZP 3/19 (OSNP 2019 nr 1, poz. 9), zgodnie z którą pracy traktorzysty w rolnictwie wykonywanej w okresie obowiązywania rozporządzenia z 1956 r. nie uważa się za okres zatrudnienia w szczególnych warunkach, o którym mowa w art. 184 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej. Niezależnie od rozstrzygnięcia w tej uchwale problemu prawnego dotyczącego (nie)zaliczalności stażu pracy w charakterze kierowcy ciągnika wykonującego prace polowe na poczet stażu pracy w warunkach szczególnych w rozumieniu rozporządzenia z 7 lutego 1983 r., w uchwale tej przypomniano, że usystematyzowanie w rozporządzeniu z 7 lutego 1983 r. prac o znacznej szkodliwości dla zdrowia i uciążliwości według kryterium branż (gałęzi gospodarki) nie jest przypadkowe. Opierało się na założeniu, zgodnie z którym konkretne stanowisko jest narażone na ekspozycję czynników szkodliwych w stopniu mniejszym lub większym w zależności od tego, w jakim dziale gospodarki (branży) była wykonywana odpowiadająca mu praca. Dlatego dla kwalifikacji danego okresu jako okresu pracy w warunkach szczególnych konieczny jest bezpośredni związek wykonywanej pracy z procesem technologicznym właściwym dla danego działu gospodarki. Przynależność pracodawcy do określonej gałęzi gospodarki miała więc istotne prawnie znaczenie i nie można dowolnie wiązać konkretnych stanowisk pracy z branżami, do których nie zostały przypisane w tym akcie prawnym. Dlatego Sąd Najwyższy przyjął, że jeżeli uciążliwość i szkodliwość dla zdrowia konkretnej pracy wynika z jej branżowej specyfiki, to należy odmówić tego szczególnego waloru pracy wykonywanej w innym dziale gospodarki. Z drugiej jednak strony, jeżeli praca wykonywana na konkretnym stanowisku odpowiada pracy wymienionej w załączniku do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. i przypisanej do konkretnej branży, dopuszczalne jest przełamanie branżowego przypisania stanowisk pracy

uprawnających do emerytury w wieku obniżonym, jeżeli pracownicy zatrudnieni na takim samym stanowisku pracy, lecz w różnych branżach, narażeni byli w takim samym stopniu na ekspozycję na te same czynniki szkodliwe. Podkreślenia wymaga, że to „przełamanie” dozwolone jest tylko w zakresie dotyczącym „branży” i tylko w przypadku wykonywania takiej samej pracy, jak praca odpowiadająca pracy wykonywanej na stanowisku wymienionym w załączniku do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. Specyfika czynności wykonywanych na danym stanowisku jest zaś determinowana przypisaniem jej do określonej branży i od tej specyfiki orzecznictwo Sądu Najwyższego nie przewiduje odstępstw.

Innymi słowy – co wymaga podkreślenia z uwagi na znane Sądowi Najwyższemu z urzędu dotychczasowe stanowisko Sądu Apelacyjnego w sprawach tego rodzaju jak niniejsza - dopuszczalne jest uznanie, że wykonywanie prac transportowych przez kierowcę ciągnika transportującego towary i zatrudnionego w przedsiębiorstwie przypisanym do branży chemicznej, a nie do branży transportowej stanowi wykonywanie pracy w warunkach szczególnych, ponieważ jest to taka sama praca. Natomiast niedopuszczalne jest przyjęcie, że pracą w warunkach szczególnych było wykonywanie przez kierowcę ciągnika zatrudnionego w przedsiębiorstwie nienależącym do branży transportowej innych czynności (prac) wynikających ze specyfiki tej branży, a nie polegających na wykonywaniu czynności transportowych *sensu stricto*.

W wykazie A, dziale VIII – transport i łączność – wskazano na prace w transporcie (poz. od 1 do poz. 17) i łączności (poz. 18 do poz. 22). W ramach transportu wyodrębnia się dodatkowo prace związane z transportem: drogowym (poz. 1-3), wodnym (poz. 4-11), powietrznym (poz. 12) oraz na kolei (13-16). Do prac w transporcie zaliczono prace związane z kierowaniem pojazdami (np. prace kierowców ciągników, prace kierowców samochodów ciężarowych), ale także inne prace związane z przemieszczaniem się (przetransportowaniem) towarów albo osób (np. ciężkie prace załadunkowe, prace konduktorów wagonów sypialnych). Zatem nie tylko kierowanie pojazdem jest uważane za wykonywanie prac w transporcie, lecz także prace związane z przewożonym ładunkiem (poz. 1) albo prace związane z transportem (komunikacją) osób (poz. 14). Już wstępna lektura poszczególnych pozycji uwidacznia zaznaczenie odrębności przy pracy kierowców

samochodów ciężarowych, autobusów i pojazdów specjalistycznych (poz. 2) oraz pracy kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gaśiennicowych (poz. 3). Szkodliwość (uciążliwość) pracy nie powstaje w związku z samym faktem prowadzenia tych pojazdów, lecz z faktem prowadzenia ich przy uwzględnieniu specyfiki „technologii” pracy w transporcie i obciążeń psychofizycznych (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 16 grudnia 2016 r., II UK 512/15, LEX nr 2202499; z 31 sierpnia 2017 r., III UK 185/16, LEX nr 2390696). Z treści działu VIII wyprowadzono w orzecznictwie Sądu Najwyższego założenie, zgodnie z którym istnieje podstawa do wyodrębnienia prac w transporcie *sensu stricte* oraz *sensu largo*. Do pierwszej grupy zalicza się prace związane z bezpośrednią obsługą pojazdu, a jej immanentną cechą jest przemieszczanie związane z transportem osób albo rzeczy. Naturalnie przemieszczanie się w transporcie odbywa się po ciągach (szlakach) komunikacyjnych (drogach, torach wodnych, korytarzach powietrznych). Natomiast do prac w transporcie *sensu largo* należy zakwalifikować prace, które nie polegają na kierowaniu pojazdami, lecz są w pewien sposób związane z transportem (ciężkie prace załadunkowe, prace przy remoncie parowozów na gorąco, prace czyszczeni palenisk).

Z uwagi na wspomniane wyżej powiązanie szkodliwości warunków pracy z wykonywaniem pracy określonego rodzaju w przedsiębiorstwie należącym do konkretnej branży, umieszczenie przez prawodawcę prac kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gaśiennicowych jako prac wykonywanych w szczególnych warunkach właśnie w dziale VIII (poz. 3), a nie w innych działach wykazu A (np. w rolnictwie i przemyśle rolno-spożywczym) musi być odnoszone do szczególnych warunków panujących w transporcie (w tym przypadku w transporcie drogowym). Dlatego szkodliwość i uciążliwość tych prac, w rozumieniu art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej, należy wiązać ze specyfiką poruszania się w ruchu drogowym przez pojazdy o odmiennej w stosunku do „normalnych” uczestników tego ruchu charakterystyce (gabarytach i sposobie przemieszczania się), wymagającej wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia. Tylko taki sposób rozumienia szczególnego charakteru prac w transporcie lądowym (drogowym) uzasadnia umieszczenie prac wymienionych w poz. 3 w tym samym dziale gospodarki wraz z pracami wykonywanymi przez

kierowców samochodów ciężarowych o dopuszczalnym ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony, specjalizowanych, specjalistycznych (specjalnych), pojazdów członowych i ciągników balastowych, autobusów o liczbie miejsc powyżej 15, samochodów uprzywilejowanych w ruchu w rozumieniu przepisów o ruchu na drogach publicznych, trolejbusów i motorniczych tramwajów (poz. 2).

Nie można natomiast utożsamiać warunków, w jakich owe prace mają być wykonywane, z warunkami towarzyszącymi pracom polowym (np. drgania, zapylenie, hałas, kontakt z środkami chemicznymi), zwłaszcza że prace te nie są pracami transportowymi (nie polegają one na przewożeniu ludzi i ładunków), lecz typowymi pracami w rolnictwie polegającymi na orce, siewie, nawożeniu i zbiorach płodów rolnych z użyciem przypiętych do traktora maszyn rolniczych, realizowanymi poza drogami publicznymi, a przez to bez narażenia na zagrożenia charakterystyczne dla ruchu drogowego.

Dlatego też w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto, że wykładnia językowa regulacji zawartej w wykazie A, dział VIII, poz. 3, przy uwzględnieniu przyjętej przez rozporządzenie kwalifikacji branżowo-stanowiskowej oraz systematyki przepisów, nie pozwala na kwalifikowanie pracy kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsienicowych wykonujących pracę w rolnictwie jako pracy w szczególnych warunkach.

Odmowa zakwalifikowania, jako wykonywanej w szczególnych warunkach, pracy traktorzysty (kierowcy ciągnika rolniczego) w trakcie prac polowych, a nie w transporcie, odpowiada rozumieniu tych przepisów przedstawionemu już wcześniej w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z 3 grudnia 2013 r., I UK 172/13, LEX nr 1467147; z 13 sierpnia 2015 r., II UK 298/14, LEX nr 1797093; z 5 maja 2016 r., III UK 121/15, LEX nr 2080883; z 5 maja 2016 r., III UK 132/15, LEX nr 2052411; z 13 lipca 2016 r., I UK 218/15, LEX nr 2108499; z 26 stycznia 2017 r., III UK 51/16, LEX nr 2258032; z 9 lutego 2017 r., III UK 66/16, LEX nr 2238701; z 16 lutego 2017 r., II UK 730/15, LEX nr 2252207; z 23 lutego 2017 r., I UK 43/16, LEX nr 2258058; z 23 lutego 2017 r., I UK 76/16, LEX nr 2252218; z 20 kwietnia 2017 r., I UK 154/16, LEX nr 2305919; z 5 października 2017 r., II UK 436/16, LEX nr 2390730; z 5 grudnia 2017 r., II UK 574/16, LEX nr 2417595; z 23 stycznia 2018 r., II UK 655/16, LEX nr 2435654; z 18 kwietnia

2018 r., II UK 64/17, LEX nr 2488694; z 27 czerwca 2018 r., I UK 178/17, LEX nr 2521656; z 23 stycznia 2020 r., II UK 221/18; z 16 stycznia 2020 r., III UK 396/18; z 5 marca 2020 r., III UK 33/19; postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 23 czerwca 2020 r., III UK 260/19, LEX nr 3029719; z dnia 14 maja 2020 r., II UK 116/19, LEX nr 3047503; z 10 grudnia 2020 r., II UK 309/19, niepublikowane) i podzielanemu przez obecny skład tego Sądu.

Z poczynionych w niniejszej sprawie ustaleń wynika, że wnioskodawca był zatrudniony w spornych okresach jako traktorzysta wykonujący prace polowe, a jedynie okazjonalnie i sporadycznie prace transportowe. Wykonywanie prac polowych nie może zaś być kwalifikowane jako wykonywanie pracy w warunkach szczególnych, o której mowa w wykazie A, dział VIII, poz. 3 stanowiącego załącznik do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. Przy dokonanych w niniejszej sprawie ustaleniach, wiążących dla sądu kasacyjnego oraz po uwzględnieniu stażu pracy wnioskodawcy i charakteru wykonywanych czynności, zasadne było uchylenie zaskarżonego wyroku i zmiana poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej instancji, gdyż wydana w niniejszej sprawie decyzja organu rentowego – odmawiająca prawa do emerytury w wieku obniżonym – była zgodna z prawem. Nie jest bowiem możliwe, by wnioskodawca wykazał 15 lat pracy w warunkach szczególnych w transporcie w sytuacji, gdy wykonywał w przeważającej części prace polowe i wykazany przy ich zaliczeniu staż pracy w warunkach szczególnych wynosił 16 lat, 9 miesięcy i 29 dni.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.